

ԲԵՆԻՍԻՆ ՖԻՆԱՆԿԻՆԻ

Կ Ե Լ Ն Ք Ը .

Ա .

Ա Շ Ա Կ Ե Ր Տ Ը :

Հիւսիսային Ամերիկան, ինչպէս յայտնի է, առաջ Անգլիայի գաղթականութիւնն էր, որն որ գաղթականներու բազմանալէն ետքը Նոր Անգլիայ սկսաւ կոչուիլ :

Այն տեղ՝ Բոստոն անուն քաղաքի փոքրիկ տպարանին մէջ՝ հետեւեալ անցքն անցաւ 1721 թ : Տպարանի տէրը, որ խմբագիր էր, ու նորա հետ քանի մը կըրթեալ մարդիկ հրատարակութեան համար եկած շարադրութիւնները քննելով նստած էին սեղանի շուրջը : Նոյնամէն զատ տպարանի մէջ ներկայ էր նաեւ տասն եւ վեց տարեկան գրաշար աշակերտ մը, որ իրեն քաջ ծանօթ յօդուածի քննութեան տակ ընկնելու բռնակէն անհամբեր սրտով կոպատէր : Արսենք անհամբեր, ըստ որում լրագրի համար բան մը յօրինելու փափաղին ընդդիմանալ չկրնալով, նաեւ շարադրութիւն մը գրած էր թագուն, որ այժմ խմբագրական արկղին մէջ կը գըտնուէր՝ առանց նորա անունը կրելու :

Կարգը կը հասնի նորա յօդուածին և խմբագիրներէն մին զայն բարձր ձայնով կարդալ կսկսէ : Աշակերտի սիրտը կը թռնդայ : Պարոններէն ոչ ոք չի գուշակէր, թէ ինչ կանցնի այդ միջոցին գրաշարական սեղանին մօտ կանգնած պատանու սրտին մէջ և թէ ինչպէս նորա երեսը կը դեղնի ընթերցմունքէն յետոյ : Արդէն ստէպ տե-

սած էր նա, որ լրագրի համար որոշուած թերթերէն շատերը կարգացուելէն ետքը սուս ու փուս մոռացութեան գետը կը ձգուէին, որն որ տպարանին մէջ հին արկղի մը պատկեր ունէր : Այժմ նորա ականջին ծնշիւն, շրշիւն կը հասնի, — ասես թէ մահկանացու կտոր մը կաւելնայ արկղին մէջ, և վայրկեան մը ինքը՝ պատանու երեսքն և ծակատը յանկարծ կը կարմրին : Ինչ . արդեօք ուղիղ լսեց : Պարոններէն մին կը գովէ շարադրութիւնը և շատ կը գովէ, միւսը նորան կը ձայնակցի, երրորդը նոյնա կարծիքը կը հաստատէ : Արդեօք ո՞վ է այս պատուական գործի հեղինակը, կըսեն նորա մէկմէկու, և պատասխան գտնելու համար՝ քաղաքի մէջ համբաւ վայելող մարդոց անունները կը յիշեն :

Ո՞վ էր այս աշակերտը, որին այդպիսի երջանիկ ուրախութիւն փծակուած էր այսօր : Իննիամին Յրանկլին Ամերիկացին էր, որ ետքը իբրեւ քաղաքացի, իբրեւ ուսումնական և տէրունական անձն հռչակուելու էր աշխարհի մէջ :

Իայց ինչպէս կըցաւ տասնեւվեց ամեայ գրաշար մը այդպիսի փառաւոր յաղթանակ տանել, կը հարցնեն ի հարկէ ընթերցողներէն շատերը : Ո՛հ, ընթերցողներն աւելի կը զարմանան, երբոր լսեն, որ Իննիամինի ձեռքով միւս գիշեր գրուած երկրորդ շարադրութիւնն ևս նոյն մրցանակը գրաւեց, որ քանքարաւոր անյայտն այնուհետեւ ևս շատ գովեստներ ստացաւ և թէ իսկական հեղինակէն այնու ամենայնիւ իր թաղստեան մէջ մնաց — համեստութեան վերին աստիճան մը, որին սակաւք միայն կը հասնի :

Արդ ընթերցողն կուզենայ անշուշտ իմանալ, թէ ինչէր այդ յաջողութեան պատճառը — արդեօք հանձնը, ուսումնական կրթութիւնն, թէ հմուտ դաստիարակութիւնն: Այս հարցին պատասխանելու համար, պէտք է Վենիսի մանկութիւնն աչքէ անցնել:

Վենիսի հայրը, Յոգիաս Ֆրանկլին, կրօնական պատճառներով ստիպուած էր գաղթել Անգլիայէն Ամերիկայ ու հաստատուիլ Ռօստօնի մէջ: Անգլիայ եղած ժամանակը մետաքսագործութեան կը պարտէր, բայց Ամերիկայ գալով ուրիշ գործի ձեռն արկանելու հարկ տեսաւ, որովհետեւ այդ արհեստը օգուտ չէր բերեր: Աորա պէս շրջահայեաց, հանձարեղ, և աշխատասէր մարդուն նոր գործ մը գտնելը դժուար բան չէր. նա սկսաւ օճառ և մոմ շինել և ուրախութեամբ սրտի տեսաւ, որ այս նոր ձեռնարկութեամբ իր բազմութիւն տանեաց անհրաժեշտ կարիքը հոգալու միջոց կարող է շահել, թէև շատ համեստ միջոց:

Աորա տասնեւերեք զաւակներէն ամենափոքրը մեր Վենիսիանն էր: Այս աւել կուզեմ անցք մը յառաջ բերել նորա մանկութեան օրերէն:

Մին օր մը, երբ որ ես եօթն տարեկան երեխայ էի, կը պատմէ նա, «բարեկամներս սե գրամ ընծայեցին ինձ: Այ՛ ուղեցի իսկոյն շուկայ գնալ և խաղալիք մը գնել ինձ համար. բայց ճամբու վրայ յանկարծ զմայլեցայ սրինդի մը հնչմունքէն, որ մէկ ուրիշ երեխայ իր ձեռքին բռնած էր, և մօտենալով նորան բոլոր ստակաւ առաջարկեցի, ինդրելով որ սրինդը ինձ տայ: Այնուհետեւ զուարթ զուարթ տուն

եկայ և բովանդակ տան մէջ սուլմունք բարձրացուցի յուրախութիւն իմ և ի ձանձրութիւն ամենեցուն: Արած իրիշա առքս իմանալով՝ քոյրերս ու եղբայրներս թափեցան վրաս և միաբերան յայանեցին, որ չորս անգամ աւելի վճարած եմ, քան թէ սրինդին իրական արժէքը, և սկսան ծիծաղել յիմարութեանս վրայ: — Ուրիշն աւելի լաւ բաներ կարող էի գնել այս գրամովս, ասացի ես մտքիս մէջ, և բարկութենէս լացի, որովհետեւ աղգականներուս ծաղրը աւելի սիրտս կը հանէր, քան թէ սրինդը կուրախացնէր: Այդ դէպքը մնայուն տպաւորութիւն ունեցաւ վրաս և վերջը շատ օգուտ բերաւ ինձ, քանզի ստէպ երբ որ դատարկ բան մը գնելու փորձութեան մէջ կընկնէի, զգուշանալով կըսէի ինքս ինձ. «Տես, սրինդիդ շատ չքտաս»:

Մեր Վենիսիանի գլխաւոր արժանաւորութիւնը այս էր, որ նա գիտէր օգուտ քաղել կեանքի փորձերէն և մէկ անգամ տուած դասին յարմար աւելելու հաստատ կամք ունէր:

Մէկ գրքի մէջ, որ Վենիսիան վերջը իր որդու համար յօրինած էր, նա երախտագէտ սրտով ծնողները կը յիշէ և նոցա կեանքն ու բարքը համառօտ պատմելէն ետքը կըսէ, թէ իր ունեցած ամենալաւ յատկութիւնքը նոցամէն ընդունած աւանդն ու ժառանգութիւնն էր:

«Հայրս, Յոգիաս Ֆրանկլին, կըսէ նա, միջահասակ, ամբախաղմ ու սիրուն մարդ էր և ամենայն տեսակ գործերու մէջ կ'օրգէ դուրս յաջողակութիւնն ցոյց կուտար: Վաւականին լաւ նկարել գիտէր ու նաեւ մասամբ երաժիշտ էր: Արբ որ օրուայ

աշխատանքէն ետքը երեկոյեան ջութակի դաշնակցութեամբ իր քաղցրիկ ձայնով սաղմոս կամ ելգ մը կերգէր, մէք զմայլած կը լսէինք նորան: Արհեստներու մէջ ևս հմուտ էր և պէտք եղած ժամանակն ալ մեն տեսակ գործիք բանեցնել զիսէր: Բայց նորա յատկութիւններէն ամենաթանկագինը՝ թէ հասարակային և թէ մասնաւոր կեանքի վերաբերեալ գործերու մէջ ցոյց տուած մարդկային առողջ միտքն ու հիմնաւոր դատողութիւնն էր: Հասարակային գործերուն շատ չէր մասնակցեր, որովհետեւ բազմաթիւ գերդաստանի նիւթական պէտքերը հոգալով, ստիպուած էր անդադար ընտանեկան մասնաւոր բաներու վրայ հոգ տանելու. սակայն և այնպէս միտքս էր որ շրջակայքի նշանաւոր մարդիկը շուտ շուտ կուգային նորա մօտ և քաղաքի կամ եկեղեցւոյ հանգամանքներու վրայօք խորհուրդ կը հարցնէին և նորա կարծիքներուն շատ մեծ յարգանք կուտային: Մասնաւոր անձինք ևս հարկ կը համարէին երբեմն խորհուրդ լսելու նորամէն իրենց գործերու նկատմամբ և ստէպ դատաւոր կընտրէին զնա իրենց վէճերու մէջ: «Աս շատ կը սիրէր, որ իր սեղանի վրայ միշտ ընկերներ, բանագէտ դրացիներ գտնուէին և կաշխատէր նոցա հետ իմաստուն զրոյց բանալ շահաւէտ խնդիրներու վրայ, որպէս զի զաւակներն ևս բան ուսանէին ու հոգեպէս կը թուէին: Այդ կերպով մէք կը սովորէինք նորամէն ամեն բանի մտադրութիւն ընծայել և միայն զբաղել սիրել կեանքիս մէջ: Արբէք չէր խօսէր նա սեղանի վրայ դրուած կերակուրներու մասին և բնաւ չէր ասէր, թէ արդեօք հա-

մով կամ վատ եփած էին, արդեօք լաւ համեմուած և կամ մէկ կերակուրը միւսէն նախադասելի էր. ուստի ես ևս սովորեցայ ի մանկութենէ անտի միանգամայն ուշադրութիւն չը դարձնելու այդպիսի բաներուն և ինձ համար ամենը մին էր, թէ ինչ տեսակ ուտելիք ունէի առջևս: Մինչև անգամ և այժմ այնպէս անտարբեր եմ դէպի այդ, որ ճաշէն քանի մը ժամ ետքը դժուարութեամբ միտք կը բերեմ, թէ կերածս ինչ ու քանի տեսակ էր: Այդ սովորութեան յատուկ գինը իմացայ մանաւանդ ճամբորդութեան ժամանակ. ես ուղևորած եմ զանազան մարդոց հետ, որք ինձմէն աւելի սրուած և ուրեմն դժուար ամօքելի ճաշակ ունենալով շատ անգամ վերին աստիճանի նեղութիւնք կը քաշէին, մինչդեռ իմ քեֆս լիովին իր տեղը կը փնար: Մայրս նմանապէս կատարեալ առողջութիւն կը վայելէր և զաւակները միշտ ինքը կը սննդէր: Ասած չեմ երբէք, որ նա կամ հայրս որ և իցէ հիւանդութեան վրայ դանդաղէին բացի նոյն հիւանդութենէն, որով երկուքն ևս վախճանեցան:

Հանգուցեալ ծնողներու գերեզմանը Բենիամին զարդարեց մարմարեայ քարով և տապանագիր մը փորել տուաւ, որոյ վերջին խօսքերն էին.

«Հայրս պարկեշտ և իմաստուն էր

«Մայրս էր համեստ և առաքինի,» :

Բենիամինի ծնողները երեւի վաղ արդէն նկատած էին նորա առանձին հոգեկան ընդունակութիւնքը, որովհետեւ մինչդեռ նորա միւս եղբայրները սովորաբար հասարակ ժողովրդական վարժարան կը տրուէին ու վերջը արուեստի կը յանձ-

նուէին, նա իր ութ տարեկան հասակի արդէն Բօստօնի Աթինական դպրոցը ուղարկուած էր: Աոցա փափագն էր իրենց որդին օր մը եկեղեցւոյ ամբիոնի վրայ տեսնել, այսինքն քահանայ պատրաստել: Իսկ Բենիամին լաւ կուսանէր, բայց հայրը իր դիտաւորութիւնը ծանր կշռելէն ետքը տեսաւ, որ զայն իրագործելու համար նիւթական միջոց ունենալու չէ: Այդ պատճառով ժողովրդական վարժատուն տարաւ զնա, սակայն մանուկը և այն տեղ երկար չմնաց և տասնամեայ հասակին արդէն իրրեւ աշակերտ իր հօր ձեռքի տակ արհեստի մտաւ: Բայց հօր արհեստը միանգամայն չըսիրեց և ուղեց նաւաստի դառնալ որ բան ուսանիլու փափաղը ղէթ մասամբ հագեցնելու համար: Կովը, որոյ եզերքին լոյս տեսած, որոյ հոսանքը բիւր անգամ ձեռքերով ճեղքած էր, որոյ ալեքներու վրայ թեթեւ մակոյկով արդէն ստէպ որսրուած էր, չափէ դուրս կը սիրէր և ի սրտէ կը տենչար հեռաւոր տարաշխարհ մղուիլ և տանուիլ նորա կոհակներու վրայ: Բայց այդ փափագին հայրը վճռողապէս ընդդիմացաւ: Արդին նաւաստիներու ընկերութեան յանձնելը նորա կարծիքով միևնոյն էր. թէ իսպառ փայրենացնել զնա: Սակայն ստիպմամբ ևս որոշեալ գործի հարկադրել չէր ուզեր և կերկնչէր, որ եթէ Բենիամին իր բերմունքներուն յարմար գործ չը գտնէ դուցէ եղբօր օրինակին կը հետեւէ, որ նաւով թաքուն ուրիշ երկիր մը փախած էր: Ուստի դիտութեամբ կը տանէր զնա հիւսնեքու, տակառագործներու, պղնձագործներու և ուրիշ արհեստաւորներու մօտ, որպէս զի իր համար որոշեալ պարապմունք ընտրէ:

Այդ թափառմունքը թէև հօր դիտած նպատակին չը հասուցին, սակայն և այնպէս շատ օգտաւէտ եղան Բենիամինի համար: Այդպիսով ևս այնքան արհեստներու հմտացայ, կը պատմէ նա, որ ետքը ինձ հարկաւոր եղած գործիքներն ու մեքենաները ինքս իմ ձեռքով պատրաստել կարող էի, առանց ուրիշի օգնութեան,:

Մինչև այժմ Բենիամինի հայրն որդու յօժարութիւններէն մին անտես թողած էր: Բենիամին վաղուց անտի շատ ջերմ սէր ունէր դրքեր կարդալու: Էօր զրատան մէջ եղած մատենաները արդէն ծայրէ ի ծայր կարդացած էր և մանաւանդ երկու գիրք նորա սիրտը միանգամայն գրաւած էին. այս գրքերէն մինն էր Մաթերի շարադրութիւնը ըստ անուամբս՝ "Բարի գործելու միջոցներ" և միւսն էր Պլութարքոսի "Անեսադրութիւնը երեւելի անձանց", որ նա եռանդաղին ոգևորութեամբ ու յափշտակութեամբ հետզհետէ կը կարդար ու չէր յադենար: Տեսնելով այդ ընթերցասիրութիւնը և այն, որ Բենիամին իր գումարած մանր ստակով միշտ զանազան գրքեր կ'առնէր, հայրը վերջապէս վերահասու եղաւ, թէ ինչ կոչման աւելի հակամիտ էր որդին և թէ ինչ ծամբայ պէտք էր ընտրել նորա համար: Այդ ընտրութիւնը թեթեւցնելու ոչ սակաւ օժանդակեց և այս հանգամանքս, որ Բենիամին ի աւագ եղբայրը Անդրիայէն վերադառնալով նոյն իսկ միջոցին տպարան մը հիմնած էր Բօստօնի մէջ: Այնուհետև նա ասաց ինք իրեն. որովհետև Բենիամինը այդպիսի բաղձանք ունի գրքերու համար, թող որ նա զբաւար գտնայ և իր բանասիրական եռանդը յադեց-

նէ. ուսումնական վարժարանները փա-
մնացին նորա առջև, ով գիտէ, գուցէ և
առանց վարժարանի—միայն զբքեր կար-
դալով ու իր բնասուր քանքարովը օր մը
գիտնական կը դառնայ:

Հօր առաջարկութիւնը գրաշարութիւն
ուսանելու Բենիամին իսկոյն ընդունեց,
սակայն քիչ մը տրտմեցաւ, որ եղբօր տը-
պարանի մէջ պէտք է աշակերտէր, և հիմք
ունէր տրտմելու:

Ե.յդ եղբայրը, թէ մնա անուն, անգութ
ու յասկոտ մարդ մ'էր. այդ ապացուցա-
նելու համար բաւական է ասել, որ նա
Բենիամինի ընդունակութեան վրայ հօր
հետ բանակցելու ժամանակ *Էն Կարդայ*
պայման դրաւ եղբօր համար և կանոնաւոր
պայմանագիր պահանջեց նորամէն: Ե.յնու-
ամենայնիւ Բենիամին հնազան դեց հօր
կամքին և յանձն առաւ ծանր պայմանը:

Ե.յդ միջոցին նա տասնեւերեք տարե-
կան հասակի մէջ էր:

Բենիամին ի սրտէ հաւանեց գրաշարա-
կան արուեստը և իր ճարտարութեամբ ու
մեղուի աշխատասիրութեամբ շուտով շատ
օգտաւէտ հանդիսացաւ եղբօրը: Բայց
սա զգովելին ու բարին ճանաչելու ընդու-
նակութիւն չունէր, այլ աչք մը թերու-
թիւնը դիտելու, և լեզու մը և երբեմն
այս ձեռք մը, ներելի սխալները ամենա-
կոսկիտ եղանակով պատժելու: Այլ է Բե-
նիամին հաստատուն կամքի տէր չլինէր,
շարաթ մ'անգամ չէր մնար եղբօր ձեռքի
տակ. բայց համբերելով մնաց, որովհետեւ
իր բանասիրական ծարաւը յաղեցնելու
աղբիւր մը գտած էր տպարանի մէջ:

Նա բարեկամացաւ գրավաճառ պատա-
կիններու հետ, որք ընտիր ընտիր գրքեր կու-

տային նորան, և Բենիամին ամբողջ երեկո-
ներ, երբեմն և գիշերներ բարակ մոմի առջև
նստած իր սիրտն և հոգին պատուական
գիրք մը կարդալով կը կազդուէր և հե-
ղինակի հմուտ առաջնորդութեամբ մին-
չև առաւօտ մտաց աշխարհները թափա-
ռելով շատ անգամ ողջոյն կուտար տը-
ւընջեան լուսոյն: Նորա կարօտագին տեն-
չանքն աւասիկ լըման կը հասնէր. սա կը
նաւէր ողեկան կենաց Ովկիանոսի վրայ և
"արշալուսի արփւոյն մէջ իւր կուրծքը
կը լուանար": Ե.յդ կերպով վայելած
զուարճութեան մէջ նա ժամանակ չէր
գտնէր իր արտաքին վիճակի դառնութեան
վրայ երկար մտածելու: Վմանն զնման սի-
րէ: Մատթէոս Եղամն անուն կրթուած
վաճառական մը, որ ստէպ տպարան կու-
գար, պատանու շնորհալի աչքերէն ու
բարեհամբոյր կերպարանքէն,— որ այն-
պէս հասկանալի ու քնքոյշ խօսել գիտէր
— գրաւուած, ի բոլոր սրտէ սիրեց զնա
և թոյլ տուաւ որ օգուտ քաղէ իր հա-
րուստ գրատունէն:

Սակայն կարդալը, կարդալն ու կարդա-
լը ու մանաւանդ անկարգ և առանց մար-
սելու կարդալը շատ երիտասարդներու ար-
դէն մեծ վնասներ բերած է: Որովհետեւ
մեր Բենիամինը կենդանի առաջնորդ մը
չունէր, ուստի պարտաւոր էր ինք իրեն
օգնել: "Իմ բնակած քաղաքիս մէջ այլ
ևս մէկ գրասէր ծրիտասարդ կար Յով-
հաննէս Վոյլինս անուամբ, որ մոտերիմ
բարեկամս էր: Նա և ես ստէպ վիճաբա-
նութիւններ կընէինք պէսպէս խնդիրնե-
րու վրայ և շատ մեծ ուրախութիւն կըգ-
գայինք բանականութեան մէջ: Ի դէպ
կուգեմ նկատել, որ այդ տեսակ վիճասի-

բուծութիւնը դիւրաւ շատ վատ սովորութիւն կը դառնայ ու ստէպ զգուելի կանէ զայն մարդը, որն որ իր կարծիքը միայն ապերասան հակաճառութեամբ պնդելու կը ծնին: — Օր մը կանանց դաստիարակութեան վրայ վէճ բացուեցաւ մեր մէջ. խնդիրն այս էր, թէ արդեօք պէտք էր կանանց կրթութիւն տալ և թէ արդեօք զիտութիւն սովորելու ընդունանք են: Վարչինս կը հերքէր այդ և կըսէր, թէ խնդիրը նոցա ընդունակութենէն շատ բարձր է. իսկ ես միանգամայն հակառակը կը պնդէի, թերեւս միմիայն պայքարելու ակորժակով: Վարչինս ի բնէ ինձմէն աւելի ճարտասան էր, խօսքերը ջրի պէս կը թափէին նորա շրթունքէն և ես շատ անգամ կը կարծէի, որ ինձ յաղթողն աւելի նորա լեզուանիտութիւնն էր, քան թէ փաստերու զօրութիւնը: Եւ քաժանուեցանք առանց միարանելու յիշեալ կէտի վրայ. ուստի ես մտքերս թղթի վրայ անցուցի և օրինակը մաքուր արտագրելով նորան ուղարկեցի: «Նա պատասխանեց, և ես կրկնեցի: Արդէն շատ նամակներ գրած էինք մէկ մէկու, երբ որ հայրս օր մը թղթերուս վրայ ընկաւ և կարդաց: Խնդրի վերաբերմամբ բան չասեց ինձ, այլ ոճն ուղղեց և յայտնեց, որ ես թէև գրաշարական պարապմունքին շնորհիւ ուղղագրութեան ու կետագրութեան մէջ դիմագրաւէս գերազանցեմ, սակայն լեզուի գեղեցկութեան և պարզութեան նկատմամբ շատ ստոր, և այդ օրինակով մեկնեց ու հաստատեց: «Նորա նկատողութեանց ճշմարտութիւնը ես ինքս պարզ տեսայ և այնուհետև լեզուիս վրայ աւելի ուշադիր լինելով, ինքս ինձ խօսք տուի ի բոլոր զօրութենէ հոգ տանելու որ ոճն բարեւոք»:

Թերութիւնը ճանաչելէն ու զայն ուղղելու հաստատ վճիռ մը սահմանելէն ետքը, Բենիամին սկսաւ նպատակին հասնելու պատշաճ եղանակ մ'որոնել և գրտաւ: «Այդ միջոցին, կըսէ նա, «Սպեկտատոր» օրագրի մէկ հատորը ձեռքս ընկաւ և ես զայն քանի մ'անգամ զնայեմամբ կարդալով՝ ոճը այնքան սիրեցի, որ նորան նմանել կամեցայ: Այս դիմամբ քանի մը յօդուածներ ընտրեցի մէջէն և ամէն մէկի պարունակութիւնը համառօտիւ գծագրեցի: Ատքը՝ առանց գրի վրայ նայելու աշխատեցայ յարմար բառեր գործ ածելով յօդուածներուն իրենց նախկին ձևը տալ և իւրաքանչիւր մտք այնպէս բացատրել, ինչպէս որ բնագրի մէջ էր: Այսուհետև Սպեկտատորս բնագրին հետ համեմատեցի, գրած սխալներս ըստ կարելոյն սրբագրեցի. բայց տեսայ ընդ նմին, որ շատ բառեր չգիտէի և զանոնք պէտք եղած ժամանակին իսկոյն ի կիր առնելու յաջողակութիւն չունէի: Ինձ կրթուէր, որ այդ պակասութենէն ևս զերծ կը մնայի, եթէ ոտանաւոր գրելու սովորութիւնս շարունակած լինէի. կրթուէր, որ ոտերու և յանգերու համար, որ հաւասար մտքի, բայց տարբեր երկարութեան ու հեշման բառեր միշտ ի պատրաստի ունենալու հարկաւորութեամբ շատ հոմանուններ սովորած և նոցա արագ կիրառութեան մէջ արդէն բաւականին մարդուած կը լինէի: Այսպէս մտածելով՝ Սպեկտատորի վէպերէն մէկ քանիսը ոտանաւորի դարձուցի և ապա՝ զանոնք քիչ մը մոռնալէն ետքը վերստին յարձակ ոճ փոխարկեցի, աշխատելով որ մտքերուս կարգն ու դարձուածներուս կերպը

ըստ կարելւոյն բնագրին մօտենայ: Աւեր-
ջուպէս շարթեր անցնելէն ետքը զը-
րուածներս նորէն համեմատեցի բնագրին
հետ ու թէ և վերստին շատ վրիպակներ
գտայ, բայց և այնպէս քանի մը մանր պա-
րագաներու մէջ արած յաջողակ քայլե-
րէս քաջալերիչ իրաւունք ստացայ յու-
սալու, որ թերեւս ժամանակով մայրենի
լեզուիս աւելի կընտելանամ և աւելի մա-
քուր և հարթ ոճ կունենամ, և այդ
քիչ բան չէր պատուասիրութեանս հա-
մար:

Այդ ոտահիւսական փորձերու լուրն
օր մը խստասիրտ եղբայրն լսեց և ապս-
պրեց Ռենիամինին, որ երկու հատ ոտա-
նաւոր յօրինէ: Ռենիամին յօրինեց և ա-
ռաջին ոտանաւորի մէջ, որոյ անունը "Աա-
ւաբեկութիւն" էր, Այրթելակ նաւապե-
տի ու նորա դստեր ծովակուր լինելն ող-
բաց, իսկ երկրորդին մէջ Թիկ անուն չար
աւաղակի բռնուլը սարսափելի կերպով
նկարագրեց: Այնուհետեւ այս քերթո-
ւածներն ոչ թէ միայն ինքն իր ձեռքով
տպեց, այլ և փողոցները թափառելով
վաճառելու ստիպուեցաւ: Առաջին ոտա-
նաւորը մեծ հաւանութիւն գտնելով՝ հե-
ղինակի եղբօր քսակին համար անօրուտ
չըմնաց: "Այդ քերթուածները", կըսէ
Յարանկին, "թշուառական բաներ էին.
բայց այն ժամանակ զնոսա ուղիղ քննե-
լու հնար չունէի և անակնկալ յաջողու-
թենէս զրեթէ կուրանալու վտանգի մէջ
էի: Իմ բաղդէս հայրս օգնութեան հա-
սաւ և ոտանաւորներուս քստմնելի թե-
րութիւնքն աչքիս առջև դնելով՝ ողոր-
մելի բանաստեղծ դառնալու վիճակէն զիս
ազատեց": — Այլ թէ բանաստեղծութիւն,

այլ գործնական իմաստութեան ասպարէ-
զի վրայ շարթելու կոչուած էր նա յաշ-
խարհ, և պէտքէ գոհ լինել, որ իր հօր
ազդու բացատրութեամբ ոտանաւոր գրե-
լն առ միշտ մեկուսի դրաւ:

Իր տասնուվեց ամեայ հասակին Ռենի-
ամին զիրք մը գնեց, որն սր սրամիտ կեր-
պով կապացուցանէր, թէ մարդուս կա-
նոնաւոր անունդը բուսեղէն պիտի լինի:
Հեղինակի փաստերէն համոզուելով՝ պա-
տանին սկսաւ մտածել — "եթէ մարդուս
բոլոր չար ակտերը կենդանիներ սպանելու
և ուտելու բարբարոսական սովորութենէն
կըծագին, ուրեմն պէտք է իսպառ հրա-
ժարուիլ այդ սովորութենէն": Զեմն
իր գործաւորները դրացու մը քով կըկե-
րակէր: Այդ Ռենիամին խնդրեց, որ հա-
րեանին վճարուելիք գումարի կէսն իրեն
յանձնէ ու թոյլ տայ որ ուտելէն ինքը հո-
գայ: Զեմն համաձայնեց: "Այս պայմանս,
կըսէ Յարանկին, նոր միջոց մը տուաւ ինձ
զըբեր գնելու ու նաև ուրիշ կողմէն շա-
հաւետ եղաւ: Արբօր եղբայրս միւս մար-
դոց հետ կէս օրին տպարանէն կըհեռա-
նար, ես իսկոյն վերոյիշեալ զըբի խրատը
միտքս կըբերէի և կտոր մը հաց և պտուղ,
լորիայի թան և կամ ուրիշ այս տեսակ
բան մ'ուտելով ու վերջապէս վրայէն բա-
ժակ մը ջուր ըմպելով ճաշ կըվայելէի:
Այդ կանէի շատ անգամ ոտքի վրայ կանգ-
նած ու ձախ ձեռքս զիրք բռնած": Թէ և
վերոյիշեալ մատեանի դասերը միանգամայն
սխալ էին, սակայն և այնպէս մեր պատա-
նին երկար ժամանակ հաւատարիմ մնաց
նորա տուած խորհրդին և փնաս չը կրեց,
ընդ հակառակն՝ իր խօսքերուն նայելով,
այդ զգաստ ժուժկալութեան արգասիքն

այս եղաւ, որ միտքը պարզուեցաւ և ըմբռնողութիւնն արագացաւ :

Օր մը Բենիամին զարհուրելով տեսաւ, որ թուաբանութեան մէջ շատ տկար է : Նորա զպրողական կրթութիւնը, որն որ ինչպէս զիտենք միայն երկու տարի տեւած ու տասնամեայ հասակին աւարտած էր, գրեթէ ամենեւին օգուտ բերած չէր նորան այդգիտութեան նկատմամբ : Աւստի պակասը լրացնելու համար նա մէկ թուաբանական հրահանգ գնեց և զայն ինք իրեն դաս տալով սովորեցնէր ետքը, Անլերի դասագրքի օգնութեամբ երկրաչափութիւն նա ուսանել սկսաւ : Այդ իսկ ժամանակ նա կարդաց և Աօկի շարադրութիւնը «Յաղագս մարդկային մտաց», և «Մտածելու արուեստը», Փորթ—Ուոյալի, կտեսնենք, որ իւր ոգևոր սննդեան համար միշտ հարուստ սեղան ունէր : Իւր ոճին բարուրդման վերայ ևս հսկելու չէր մոռնար և այդ նպատակով անդիւրեղ քերականութիւն մը գնած էր, որն որ վերջաբանին մէջ ըստ եղանակին Աոկրատեսի յօրինեալ վիճաբանութեան հնարք մ'ունէր : Արովհետև հրահանգը Քսենոփոնի «Յիշատակարանք Աոկրատեսի», կոչուած շարադրութեան վերայ հիմնուած էր, ուստի Յրանկէն խնդրեց այդ գիրքն ևս ձեռք բերաւ և զայն կարդալով միանգամայն յափշտակուեցաւ, ինչպէս որ ինքը կը վկայէ : Յիշեալ գործին մէջ յառաջ բերուած եղանակը (մեթոդը) հակառակորդին բացարձակ դիմադրելու խորհուրդ չէր տար, այլ կըսէր, թէ պէտք է զնա այն տեղը հասցնել շարունակ հարցմունքներով, որ վերջապէս ստիպուի ինքը զինքը ժխտելու ու հրքելու : «Բանի մը տարի հետեւցի այդ մեթոդին», կը-

սէ Յրանկէն, սակայն ինքը մեկուսի դրի և համեստութեամբ խօսելու սովորութիւն արի : Մտքերս արտայայտելու ժամանակ այնուհետև չէի գործածեր, անպարտապէս և այլ այս տեսակ բառեր, որք կրնային ցոյց տալ, իրր թէ կանխակալ մտքի մը վրայ խստութեամբ յամառել կուզեմ, և սոցա փոխարէն կըսէի — ըստ ինչ, Կարծեօք, Երեւ ինչ այս և այս այս ինչ հիմամբ այսպէս լինելու է, կամ պէտք է լինի, եթէ որ չեմ սխալեր : Ինչ կըթուի, որ այս սովորութիւնս շատ անգամ օգուտ կը բերէր ինձ, երբ որ միտքս ուրիշներուն պարզելու և կամ իմ կարծեօք շահաւետ խնդիր մ'առաջարկելու հանգամանք կուսնայի : Եւ արդ՝ քանզի ամենայն տեսակ խօսակցութեանց գլխաւոր նպատակը՝ բան ուսուցանել ու սովորել, զուարճանք ու յորդորանք է, վասնորոյ ցանկալի է ի սրբտէ, որ զգաստ ու բարեմիտ մարդիկ ուրիշներուն նպատաւոր հանդիսանալու կարողութիւնին ի զուր չը նուազեցնեն յանդուր ու կամակոր ոճերով ու ձևերով, որք գրեթէ միշտ ահաճութիւն կը յարուցանեն և հակաճառութեան առիթ լինելով՝ զմեզ այն նպատակներէն կը հեռացնեն, առ որս դիմելու համար մեզ չնորհուած է խօսելու ձիրքը, : Եթէ Յրանկէն վերոյիշեալ գրքերն ուսումնասիրած չըլինէր, թերևս երբեք չէր հասներ այդ իմաստուն մտքին :

Աւասիկ ընթերցողս այնքան նիւթ ունի, որ գրքոյկիս սկիզբը դրուած հարցից ինքը պատասխանել կարող է : Մեք տեսանք տասնութեց տարեկան գրաշարի յաղթանակը, որ թերևս ամբողջ պատմութեան մէջ իր նմանը չունի. լսեցինք, թէ

ինչ դովեստներ տուին զիտնական անձինք խմբազրա'ան արկղին մէջ դրուած շարադրութիւններուն, մինն ասաց՝ Բօստօնի այս ինչ երեւելին անոնց հեղինակը, միւսն ուրիշ գուշակութիւն ըրաւ : Ի՞նչ էր ուրեմն այս յաղթանակի պատճառը : Արդեօք հանձնը :— Այդ բաւական չէ : Քանի քանի մանկուկք են աշխարհիս վերայ, որք Բենիամինէն աւելի հոգեկան շնորհք ընդունած են ի վերուստ, բայց և այնպէս արդիւնք մը չեն բերած :— Արդեօք կանոնաւոր կրթութիւն :— Տեսանք, որ վարժարանի դուռը մանուկի համար տաս և վեց հասակին արդէն փակուեցաւ առ միշտ :— Արդեօք ընտանեկան փրկարար ազդեցութիւն :— Բարեբաղդաբար այդ կողմէն նորան բան չէր պակսէր, բայց միթէ քիչ օրինակներ կան, որ ամենալաւ ընտանեաց օրհնութիւնն անգամ ունայն կրմնայ զաւակներու համար :— Այնքէ Բենիամինին մէկ բան պակասած լինէր, նա ևս այս անդունդի մէջ կրմնար, ուր որ հազար ու հազար թշուառական մարդիկ անանական կեանք կրկարեն, և այդ մէկ բանն էր որպիսի հարստութիւն :— Ինչպէս անցեալ տարուայ Օգոստոսի 13—19 Արեւմտեան Ամերիկայում պատահած զեռնաշարժի լուրը ոչ միայն ուսումնականների ընդհանուր կարեկցութիւնը շարժեց դէպի վնասուածները, այլ մի և նոյն ժամանակ հարկադրեց բնագէտներին զննելու այս անցքի պատճառները : Իրաւ է այդ զննութիւնը շատ զգուար է մանաւանդ որ զեռնաշարժը մեծ մասով պատահում է այնպիսի տեղերում, որտեղ չկան ուսումնականներ : Բայց մենք ունինք առ այժմս բաւականաչափ նիւթ ու տեղեկութիւն, որոնցով կարելի է անել հաստատուն և զրահացութիւններ : 1868 թուի Օգոստոսի սարսափելի զեռնաշարժը չվերջացաւ յանկարծ, նորա շօրշօփը զիպաւ ոչ միայն Նոր Իսթհիմ, այլ և շէն աշխարհին *) մինչև 1869

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՆՈՐԱԴՈՅՆ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԴԵՏԵԱՇԱՐԺԻ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԷՍՆ

ՊԵՆՆԱՆԱՐԺԻ ՆՆԱՆԱԿՈՒՆԵՐԻ

Բնութեան նշանների միջ անկարծիք ամենքից ահեղ և փառաւորն է զեռնաշարժը : Արտներս դող է ելնում երբ կարդում կամ լսում ենք հազարաւոր կենդանի էակների ոչնչանալու և վնասուելու վերայ, որոնց պատճառն է զեռնաշարժը, ուրեմն և զարմանալի չէ որ շատ վաղ ժամանակներից մարդիկ աշխատել են հետազօտել և ցոյց տալ զեռնաշարժի պատճառն ու ընթացքը : Ինչպէս անցեալ տարուայ Օգոստոսի 13—19 Արեւմտեան Ամերիկայում պատահած զեռնաշարժի լուրը ոչ միայն ուսումնականների ընդհանուր կարեկցութիւնը շարժեց դէպի վնասուածները, այլ մի և նոյն ժամանակ հարկադրեց բնագէտներին զննելու այս անցքի պատճառները : Իրաւ է այդ զննութիւնը շատ զգուար է մանաւանդ որ զեռնաշարժը մեծ մասով պատահում է այնպիսի տեղերում, որտեղ չկան ուսումնականներ : Բայց մենք ունինք առ այժմս բաւականաչափ նիւթ ու տեղեկութիւն, որոնցով կարելի է անել հաստատուն և զրահացութիւններ : 1868 թուի Օգոստոսի սարսափելի զեռնաշարժը չվերջացաւ յանկարծ, նորա շօրշօփը զիպաւ ոչ միայն Նոր Իսթհիմ, այլ և շէն աշխարհին *) մինչև 1869

Այնտեղ ընթերցող, նայիր Բենիամինի վրայ և չափիր նորանով կամքիդ ուղղութիւնն ու զօրութիւնը : Աստուծոյ արքայութիւն միայն նա կրկայելէ, ով որ մաքուր և հզօր կամք ունի :

«Ամբոս է, որ զմեզ մեծ կընէ և կամ նոսաւ : , ,

(Նոր-Իսթհիմ) :

(*) շէն աշխարհ : ասում են Նոր-Իսթհիմ և Նոր-Իսթհիմ երկրները, իսկ Նոր աշխարհ ասում են